

הַרְבֵּי מְבַרְרֵי

מאת

היינריך היינה

(סוף) *

II

כשפקחה שרה היפה את עיניה, כמעט נסתמאה מקרני-השמש. המגדלים הגבוהים של כרך גדול התרוממו, ווילהלם האלם עמד זקוף בסירה כשמוט-הקרב בידו, וניהל אותה בין הרחש העליו של כמה ספינות בעלות נסים מגוונים, שמלחיהן — או שהסתכלו באפס-מעשה בנוסעים העוברים לפניהם, או שדיהם היו עסוקות מאד בפריקתן של תיבות, חבילות וחביות, שהובאו ליבשה על-ידי ספינות יותר קטנות, — ועם זה עלה רעש מחריש-אזנים, קריאות-האלו של נהגי הספינות, צעקתם של הסוחרים, שהגיעה מן החוף, וצריחתם של המוכסנים, שהיו מקפצים מספינה לספינה במעיליהם האדומים. במטיהם הזעירים והלבנים ופניהם הלבנים.

— כן, שרה היפה — אמר הרבי לאשתו כשהוא מחייך בעליוות — כאן היא עיר-המלכות-והמסחר החפשית, שהיא מפורסמת בעולם כולו. פראנקפורט-על-נהר-מיין, וזהו נהר-המיין, שאנו שטים עליו עכשיו. כאן מלמולנו — הבתים הצוחקים, המוקפים גבעות ירוקות — זהו זאקסנהויזן, שמשם מביא לנו גומפרץ החגור לחג-הסוכות את ההדסים היפים. כאן את רואה גם את גשר-המיין האדיר עם שלש-עשרה קשתותיו, ובני-אדם, עגלות וטוסים הרבה מאד, שעוברים עליו בבטחון, ובאמצעיתו בנוי בית קטן, שעליו ספרה הדודה טויבכן, שיהודי משומד גר שם ושהוא משלם לכל מי שמביא לו עכבר-גס מת ששה קלרים על חשבונה של הקהילה היהודית, שחייבת למסור למועצה העירונית חמשת אלפים זנבות של עכברים-גסים בכל שנה ושנה!

למלחמה זו, שניהלו יהודי-פראנקפורט בעבְּרָנִים, מוכרחת היתה שרה היפה לצחוק בקול; אור-השמש הצח והעולם הרבגוני החדש, שצף ועלה לפניה,

* עיין "ביתר", החוברת הקודמת.

הזיח מנפשה את כל הזוועה והפלצות של הלילה האחרון; וכשהועלתה מן הסירה שהגיעה לחוף, בידי-בעלה ובידיו של ווילהלם האלם, אל היבשה. הרגישה את עצמה פְּחֶדוּרָה חֶדוּת-בטחון. אכל ווילהלם האלם הציץ זמן רב לתוך פניה בעיניו היפות. הכחולות והעמוקות. במקצת – מתוך כאב, ובמקצת – מתוך עליונות, אחר-כך העיף עוד מבט רב-משמעות על הרבי. חזר וקפץ לתוך סירתו, ומיד נעלם ביחד עמה.

— «הרי ווילהלם האלם דומה בהרבה לאחי המנוח», העירה שרה היפה. — «כל המלאכים דומים זה לזה», השיב הרבי בנחת. אחז בידה של אשתו והוליך אותה מבין המון-האנשים הרוחש על החוף. במקום שעכשיו – מכיון שזו היתה שעת-היריד של הפסחא – הוקמו כמה סוכות-עץ וסחורות בתוכן. כשהגיעו דרך שער-המין האפל אל תוך-העיר, מצאו שם חנוצה לא פחות רעשנית. כאן, ברחוב צר, התרוממה חנות-מרכולת אחת על-יד חברתה, והבתים, כמו בכל מקום בפרא-נקפורט, הותקנו במיוחד לשם נסהר: בקומה התחתונה לא היו חלונות, אלא דלתות מקומרות בלבד. באופן שאפשר היה להציץ פנימה עד לעמקה, וכל עובר ושב יכול היה להסתכל יפה-יפה בסחורה הערוכה. כמה השתוממה שרה היפה על המון החפצים יקרי-הערך ועל תפארתם, שלא ראתה כמותה מימיה! כאן עמדו בני-וויניציאה, שהציעו למכירה את כל המותרות של המזרח ושל איטליה, ושרה היפה כאילו היתה מרותקת אל מקומה למראה של מכשירי-הקישוט והתכשיטים המגובבים זה על גבי זה, המגבעות והמחוכים בשלל-צבעיהם, הצמידים והרבידים העשויים זהב, — כל אותם הדברים-של-מה-בכך המבריקים, שהנשים מתפעלות מהם ברצון מרובה ושהן אוהבות עוד יותר — להתקשט בהם. דומה, כאילו אריגי-הקטיפה-והמשי מדברים באזניה של שרה היפה ורוצים להעלות בזכרונה נצנוץ של כל מיני דברים מופלאים; ולאמתו של דבר היה לה מצב-רוח, כאילו היא שוב ילדה קטנה, והדודה טוביבן קיימה את הבטחתה והוליכה אותה ליריד שבפראנקפורט. והרי היא עומדת עכשיו לפני המלבושים היפים, שעליהם סופר לה הרבה כל-כך. כבר שקלה בדעתה מתוך חדוה חשאית, מה ברצונה להביא עמה לבכרך. בעיניה של איזו משתי בנות-דודתה בְּלוּמְכֶן הקטנה או פֵייגְלֶכֶן הקטנה, תמצא חן ביותר חגורת-המשי הכחולה, ואם גם המכנסים הירוקים יתאימו לגוטשאלק הקטן — אבל פתאום אמרה לעצמה: אהה, אלהים! הרי הם גדלו בינתיים, ואתמול נרצחו! — והיא נבהלה ונתכווצה כולה, ומחזות-הלילה כבר חישבו לצוף ולעלות שוב בנפשה בכל זוועותיהם; אבל השמלות הרקומות זהב קרצו לה כמו באלפי עינים ערמומיות והפיגו את כל האופל מנפשה; וכשהביטה למעלה, אל פני-בעלה, היו בלתי-מעוננים והביעו את הטוב הרציני והרגיל שלהם. «עיצמי את עיניך, שרה היפה» — אמר הרבי והוליך את אשתו הלאה, בין ההמון הנדחק.

איו תנועה רבגונית ! על-פי רוב היו אלו אנשי-מסחר, שהיו מתגרים זה עם זה בקול רם, או שהיו מחשבים חשבונות על אצבעותיהם כשהם מדברים לעצמם, או שמסרו לאחדים מעוררי-השוק, שהיו עמוסים משא לעיפה, לסחוב את קניותיהם לאכסניה כשהם רצים אחריהם בריצת-כלבים קלה. בפנים אחרים אפשר היה להכיר, שרק הסקרנות בלבד משכה אותם לכאן. על-פי הגלימה האדומה ועצק הזהב היו מכירים את חבר-המועצה ברחבותו. הלְסוּסָה השחורה המתנפחת מתוך אמידות, העידה על האזרח הותיק, המכובד והגאה. מֶצֶחַת-הברזל, לְסוּטַת-העור הצהובה והדרבונות הכבדים והמצלצלים העידו על צעיר-הפרשים הכבד. מתחת להינומה-של-קטיפה השחורה, שנתפנפה בקֶצֶקָה מעל המצת, היו חבויים פני-נערה ורודים, והבחורים הצעירים, שקפצו מאחריהן ככלבי-ציד מריחי-טרף, נראו כטרונזים גמורים בִּמְצַנְפוֹת המקושטות-נוצות, בנעלים חדות-המקור והמְעַפְסוֹת ובבגדי-המשי המנומרים שלהם, שהצד הימני שלהם היה ירוק, השמאלי – אדום, או שצדם האחד היה מנומר בפסים כגוני-הקשת, וצדם השני משובץ בשלל-צבעים. באופן שהבחורים ההוללים נראו כשסועים באמצע-גופם. – הרבי, שזרם-האדם משך אותו הלאה, הגיע יחד עם אשתו אל ה"רומי". זוהי פכר-השוק הגדולה, שמוקפת בתים גמלוניים וגבוהים ושנקראת כך על שמו של הבנין הענקי, שהיה מכונה "אל הרומי". שנקנה על-ידי העירייה ונתחנך לבית-העירייה. בבנין זה היו בוחרים בקיסרי-גרמניה, ולפניו היו נערכים משחקי-אבירים לעתים קרובות. המלך מאקסימיליאן, שאהב משחקים אלה בכל נפשו, נמצא אז בפראנקפורט, ויום אחד קודם ערכו לכבודו מחזה-סיוף גדול לפני הרחבה של ה"רומי". על-יד מחיצת-העץ, שפורקה עכשו על-ידי נגרים, עוד עמדו כמה הולכי-בטל וספרו זה לזה, כיצד זינקו אתמול זה מול זה ההרצוג מברונשוויג והמארקגראף מבראנדנבורג לקול תופים וחצוצרות, וכיצד הפיל האדון וואלטר הַרְיֶקָא את רוכב-הדובים מאוכפו בכח, עד שהרסיסים של הרומח השבור נתעופפו באויר, וכיצד עמד המלך מאקס הצהוב וזקוף-הקומה על הגזוזטרה, בחוג של אנשי-החצר שלו, ושפשף את ידיו מרוב-תענוג. המכסות העשויים אריגי-זהב עוד היו מונחים על סומכות-הגזוזטרה ועל חלונות-העירייה מחודדי-הקשתות. גם שאר-הבתים בככר-השוק עוד היו מקושטים בחגיגות ועדויים בשלטי-מגינים, ביחוד – של בית-לימבורג, שעל דגלו היתה מצוירת נערה, שנושאת נץ על ידה, בה בשעה שקוף מחזיק מראה לפניו. על הגזוזטרה של הבית עמדו הרבה אבירים וגבירות, שהציצו למטה, כשהם משוחחים מתוך בת-צחוק, על ההמון, שהכה גלים מתחתם, כשהוא מתנועע הגה ושוב בקבוצות ובתהלוכות משונות. כמה גדול היה ההמון של הולכי-בטל מכל המעמדות והגילים, שנדחק לכאן כדי לספק את סקרנותו ! – כאן צחקו, בכו, גנבו, צבטו את המתנים, הריעו, ובינתיים תקעה בקולניות חצוצרתו של הרופא, שעמד בגלימתו האדומה

עם הליצן והקוף שלו על כמה גבוהה, הכריז בתרועה על אומנותו. הלל את סממניו ואת משחות-הפלאים שלו, או הסתכל בכובד-ראש בכוס-השתן, שהחזיקה לפניו אשה זקנה, או התכונן בזריזות לעקור את שן-הלסת מפיו של אכר עלוב. שני אמני-סיוף נפגשו כאן כאילו במקרה, כשהם מנפנים בסרטים רבגוניים, מנופפים את ספיהם ומשתערים זה על זה, מתוך זעם מדומה; לאחר התאבקות ממושכת הכריזו זה על זה, שהם בלתי-מנוצחים, ואספו פרוטות-מספר. אגודת-הקלעים, שנוסדה זה לא כבר, צעדה ועברה בתופים ובחלילים. אחריה באה כנופיה של צעירות נודדות, – ובראשן הכלונסאי, שנשא דגל אדום, – שבאו מבית-הנשים "אל החמור" בוירצבורג ונהרו לרוזנטאל, במקום שהממשלה הרוממה קבעה להן מעון לעונת-היריד. "עצמי את עיניך, שרה היפה!" – אמר הרבי. כי נקבות אלו, שהיו מלובשות בשמלות משונות ובלתי-מספיקות, ושאזודות מהן היו יפות מאד, עשו העויות של פריצות מרובה, הוזשיפו את חזיהן הלבנים, המחוצפים, התגרו בעוברים ובשבים בנבול-פה, נפנפו את מקלות-הנדודים הארוכים שלהן, ושרו בקול צווחני, רכובות על מקלות אלו, כעל סוסי-עץ, לצד השער של קתארינה הקדושה – את שיר-המכשפות:

הֵיכָן הוּא שְׁעִיר-הָעֵזִים, חַיֵּית הַתּוֹפֹת ?
הֵיכָן הַשְּׁעִיר ? וְאֵם חֶסֶר הוּא הַשְּׁעִיר,
הָרִי רוֹכְבוֹת אָנוּ, הָרִי רוֹכְבוֹת אָנוּ,
הָרִי רוֹכְבוֹת אָנוּ עַל מְקַלָּי.

פיזום זה, שאפשר היה לשמוע אותו עוד מרחוק, נבלע סוף סוף בזמירות הממושכות של תהלוכה דתית מתקרבת. זו היתה תהלוכה עגומה של נזירים קרחים ויחפים, שנשאו גרות-שעווה דולקים, או דגלים ועליהם תמונות של קדושים, או גם צלבי-כסף גדולים. בראשם הלכו נערים במעילים אדומים ולבנים, וכידיהם מתות-לבונה מעלות-הכל, באמצע-התהלוכה, תחת אפריון מפואר, נראו כהנים באפודות לבנות ועשויות סלסלה יקרה, או באצטלאות-משי רבגוניות, ואחד מהם נשא בידו כלי-זהב בצורת-שמש, שהרים אותו למעלה בשעה שהגיע למגרעת בשביל פסל של קדוש בפינת-השוק, אגב השמעת מלים לטיניות, שכאילו היה קורא אותן וכאילו היה שר אותן... באותה שעה עצמה צלצל ענבל קטן של פעמון, וכל העם מסביב נאלם, כרע על ברכיו והצטלב. אבל הרבי אמר לאשתו: "עצמי את עיניך, שרה היפה!" – והוציא אותה משם בחפזון אל תוך סימטה צדדית צרה, דרך מבוך של רחובות צרים ועקלקלים, ולסוף – על פני הככר הבלתי-נושבת והשוממה, שהפרידה את רובע-היהודים משאר-העיר.

לפני אותם הימים חיו היהודים בין ה"דום" (הכנסייה הגדולה) ובין חוף-המיין, כלומר, מן הגשר ועד ל"באר-הסחבות" ומ"מאוני-הקמח" ועד לכנסיית-בר-

תלמי הקדוש. אבל הכמריים הקתוליים השיגו מן האפיפיור אגרת-רועים, שאסרה על היהודים לגור בקירוב-מקום כזה לכנסייה הראשית, והעיריה הקצתה להם מקום על "סוללת-הצמר", במקום שבנו את רובע-היהודים של עכשו. הוא היה מוקף חומות בצורות, גם שלשלאות של ברזל היו לו לפני שעריה, כדי לחסום את הדרך בפני התפרצות-האספסוף. כי היהודים חיו אף כאן בלחץ וחרדה וחיו בזכרונות של התלאות, שעברו עליהם קודם לכן יותר מכפי שהם חיים בהם בימינו אלה. בשנת 1240 ערך ההמון הפרוע מרחץ-דמים ביניהם, שנקרא בשם ה"טבח הראשון של היהודים", ובשנת 1349, כשהציתו המצליפים את העיר באש דרך העברה והאשימו את היהודים בהצתה, נרצחו הללו על-פי רוב על-ידי ההמון המרוגז, או מצאו את המות בין להבות-בתיהם, ולזה קראו ה"טבח השני של היהודים". אחר-כך עוד הוסיפו לאיים על היהודים לעתים קרובות בשחיטות כאלו, ובשעה שהיו פורצות מהומות פנימיות בפראנקפורט, ביחוד כשהיה פורץ ריב בין המועצה ובין האגודות, היה האספסוף של הנוצרים מוכן לעתים תכופות להשתער על רובע-היהודים. שני שערים היו לו, לרובע זה, שהיו נסגרים בימי-הג קתוליים מבחוץ ובמועדים יהודיים – מבפנים, ולפני כל שער ושער נמצא בית-משמר, ובו – חיילים עירוניים.

כשהגיעו הרבי ואשתו אל השער של רובע-היהודים, שכבו החיילים, כפי שאפשר היה לראות מבעד החלון הפתוח, על הקרשים בחדר-המשמר שלהם, ובחוץ לפני הפתח ישב המתופף באור-השמש המלא ותפף ככל העולה בדמיונו על תופו הגדול. זה היה גוף כבד, עבה, חלוקו ומכנסיו-מבד צהוב-לוהט, מרווחים מאד בזרועות ובמתנים וזרועים מלמעלה עד למטה כסחות אדומות ועירות תפורות בתוך האריג, שהיו דומות כלשונות-אדם מבצבצות ונראות בלא-מספר; חזהו וגבו היו משוריינים בכרי-בד שחורים, שבהם היה התוף תלוי; על ראשו-פפה שטוחה, סגלגולת ושחורה; פניו-אף הם שטוחים וסגלגלים ואף צבעם צהוב-קרוג, והם זרועים נגעים ועירים אדומים ומעוקמים לשם חיוך פהקני. כך ישב לו הבחור ותפף מנגינה לקצב-השיר, שהמצליפים היו שרים לפניו בשעת-הטבח ביהודים, והוא גרגר בקולו הגס, הרווי-בירה, את המלים:

גְּבֵרְתָנוּ הָאֲהוּבָה,

בְּטֵל-שְׁתֵּרִית הָלָקָה

קוֹרֶינָה אֶלְיִסוֹן!

— האנס, זוהי מנגינה גרועה — קרא קול מאחורי השער הסגור של רובע-היהודים — האנס, גם זהו שיר רע, אין הוא מתאים לתוף, אינו מתאים כלל — ובחיי-ראשי — לא בשעת-היריד ולא בבוקר של הפסחא, שיר גרוע, שיר מסוכן, האנס, האנס חביבי, האנס המתופף החביב שלי, אני איש יחיד, ואם אתה

אוהב אותי, אם אתה אוהב את ה"כוכב", את ה"כוכב" הארוך, את "כוכב-החוטם"
הארוך, — הָדָל!

מלים אלו נפלטו מפיו של המדבר הבלתי-נראה — קצתן מתוך הפוּזֶן-שבפחד
וקצתן באטיות ומתוך גניחה — בטון, שבו נתחלפו בניגוד חויף זה לזה הנימה
הרכה והמסלסלת והגימה הנוקשה והצרודה, כפי שהוא מצוי אצל השופנים. המתופף
לא הושפע מזה ושר הלאה, כשהוא מוסיף לתופף לפי הקצב של המגנינה
הקודמת :

“אָוּ בָּא נַעַר קָטָן,
פְּתָאוּם צָץ לוֹ זָקֵן.
הַלְלוּיָהּ!”

— “האנס” — קרא שוב קולו של המדבר שנזכר למעלה — “האנס, אני
איש יחיד, וזהו שיר מסוכן, ואיני אוהב לשמוע אותו, ויש לי נימוקים משלי, ואם
אתה אוהב אותי, וזרי תשיר משהו אחר, ומחר נשתה...”

לשמע המלה “נשתה” הפסיק האנס את התפיפה ואת הזמרה שלו, ואמר
בטון תמים: “יקח השד את היהודים, אבל אתה, כוכב-החוטם, הנך ידידי, אני מגן
עליך, ואם עוד נשתה ביחד לעתים קרובות, עוד אשפיע עליך גם להתנצר, רוצה
אני להיות הסנדק שלך; אם תתנצר תזכה לחיי-עולם, ואם אתה מחונן בכשרון
ותלמד אצלי בהתמדה, תוכל להעשות אפילו למתופף. כן, כוכב-החוטם, אתה יכול
עוד להרחיק-לכת. אני רוצה לתופף לפניך את כל עיקרי-הדת כשנשתה מחר ביחד, —
אבל עכשיו פתח את השער, כאן עומדים שני נכרים ושואפים להכנס.

“לפתוח את השער?” — קרא כוכב-החוטם, וקולו כמעט שנחבא בגרונו. —
“אין הדברים נעשים כך, על רגל אחת, האנס חביבי, אי-אפשר לדעת, אי-אפשר
לדעת כלום, ואני — איש יחידי, המפתח נמצא בידיו של פייטל ראש-הבקר, והוא
עומד עכשיו בשקט בפינה ולוחש לו את תפילת-שמונה-עשרה; ואסור להפסיק
בתפילה. יעקל השוטה אף הוא כאן, אלא שהוא מטיל מים. אני — איש יחידי!”
“יקח השד את היהודים!” — קרא האנס המתופף, והתגלגל, כשהוא צוחק
בקול על ההלצה שלו, אל חדר-המשמר ושכב אף הוא על הקרש.

בה בשעה שהרבי עמד עכשיו עם אשתו לבדו לגמרו לפני השער הגדול
הנעול, בקע מאחוריו של אותו שער קול מנסר, מְאַנְפֵף, שהיה בו קצת מן ההתול:
“כוכב חביבי, אל תכרכר כרכורים הרבה, קח את המפתח מכיס-מעילו של ראש-
הבקר, או קח את חטמך ופתח בו את השער. האנשים עומדים וממתנינים מזמן.”
“האנשים?” — צָנַח בפתח קולו של האיש, שקראו לו בשם “כוכב-החוטם”. —
“חשבתני, שיש רק אחד, ואני מבקש אותך, שוטה, יעקל שוטה חביבי, הָצֵץ החוצה
וראה, מי־שם!”

כאן נפתח אשנב קטן, מכוסה שבכה כהלכה, בתוך השער, ולאור-היום
הופיעה מצנפת צהובה, בעלת שתי-קרניים, ומתחתה-פני-הלך של יעקל השוטה.
המעוקמים באופן מצחיק, באותו רגע נסגר שוב האשנב, וקול מרוגז ומנסר נשמע:
"פתח-נא, פתח, בחוץ נמצאים רק גבר ואשה".

— "גבר ואשה" — גנח כוכב-החוטם — "ואם ייפתח השער, תסיר האשה
את מעילה מעליה, והנה גם זה גבר, ואז הם — שני גברים, ואנו רק — שלשה!".
— "אל תהא ארנבת" — קרא יעקל השוטה. — "התאזר עוז והראה
אומץ-לב!".

"אומץ-לב!" — קרא כוכב-החוטם וצחק מתוך מרירות שברוגז. — "ארנבת!
ארנבת היא משל גרוע, ארנבת היא חיה טמאה. אומץ-לב! העמידו אותי כאן לא
לשם אומץ-לב, אלא לשם זהירות. אם יבואו בני-אדם יותר-מדאי, הרי אני חייב
לצעוק, אבל אני בעצמי איני יכול לעכב אותם. זרועי רפה, אני חובש "פונטאנלה" *
ואני איש יחידי. אם יירו בי, הרי אני מת. אז ישב מנדל רייס הגביר בשבת לפני
השולחן, ינגב את מיץ הצימוקים משפתיו, יטפח על כרסו, ואפשר שיאמר: כוכב-
החוטם הארוך — הרי היה אף-על-פי-כן בחור בן-חיל, אילמלא הוא, היו מפוצצים
את השער. הוא נתן לירות בו ולהרוג את עצמו בעדגו, הוא היה בחור חביב ובן-
חיל, חבל שהוא מת — "

כאן נעשה הקול לאט-לאט רך ובקני, אבל פתאום עבר לטון נחפו, כמעט
מלא-מרירות. "אומץ-לב!" כלום אני צריך לתת את עצמי ליריה ולהרג כדי
שמנדל רייס הגביר יוכל לנגב את מיץ-הצימוקים משפתיו ולטפח על כרסו ולקרוא
לי "בחור בן-חיל"? אומץ-לב! עוז-רוח! שטרויס-הקטן היה אמיץ-לב והסתכל
אתמול בככר-הרוזי" בסיוף, וחשב, שאין מכירים אותו, משום שהיה לבוש מעיל-
קטיפה סגול, שלשה זהובים האמה, מעוטר זנבות-שועלים, רקום כולו זהב, מפואר
מאד — והם חבטו לו על גבי מעילו הסגול זמן מרובה כל-כך, עד שדהה, וגם
גבו נעשה סגול, וכבר אבד את צלם-האדם. אומץ-לב! אליעזר החגר היה אמיץ-
לב, קרא לזסן-העירוני הריקני שלנו "ריקא", והם תלו אותו ברגליו בין שני
כלבים, והאנס המתופף תפף. אומץ-לב! אל תהא ארנבת! בין הכלבים המרובים
הולכת הארנבת לאבוד. איש יחידי אני, ואני פוחד באמת.

"השבע!" — קרא יעקל השוטה.

— "אני פוחד באמת!" חזר "כוכב-החוטם" מתוך גניחה. — "יודע אני,
הפחד טבוע בדם, ודבר זה ירשתי מאמי, עליה השלום" —

* Fontanelle — בימיהביניים ועד הזמן החדש — מורסה מלאכותית על פני אחד מאברי-הגוף,

שהיו מאמינים, שהיא מוציאה מן הגוף כל מיני-מוגלה (המצרבת).

– "כן, כן!" – שיסע אותו יעקל השוטה. ואמך ירשה דבר זה מאביה.
והלה – שוב מאביו, וכך ירשו אבות-אבותיך זה מזה, עד לאבי-משפחתך הקדמון,
שיצא בימי-שאל המלך למערכה נגד הפלשתים והיה הראשון שעשה "זיברח". –
אבל הבט, ראש-הבקר החביב גומר תיכף ומיד, כבר כרע והשתחוה בפעם הרביעית.
כבר הוא מקפץ כפרעוש בשעת שילוש-המלה "קדוש", ועכשיו הוא מכניס את
ידו בזהירות לתוך כיסו...

ובאמת-רעשו המפתחות, אגף אחת של השער נפתחה בתריקה. והרבי
ואשתו נכנסו לרחוב-היהודים, שהיה ריק מאדם לגמרו. אבל הפותח עצמו, איש
גוף. שפניו חמוצים ומביעים טוב-לב, נענע בראשו מתוך הבעה של חולם, כאדם
שאינו רוצה, שיפריעו את הלך-מחשבותיו, ולאחר שסגר שוב את השער בהקפדה,
חָמַק לאחת מן הפינות שמאחורי-השער, כשהוא לוחש לו תפילות במשך כל הזמן.
פחות שתקני ממנו היה יעקל השוטה, בר-נש גוף. עקום-רגלים במקצת. שפניו
אדומים מאד וצהקניים, וידו הברשית, שהושיט מתוך השרוולים הרחבים של
מעילו הסגוני לשם ברכת "שלום-עליכם", גדולה שלא כמידת-בני-אדם. אבל
מאחריו נתגלתה, אי, יותר נכון, נתחבאה דמות ארוכה ורזה, שצוארת השקוט
מקושט בצוארון נאה של סֶלְטֶלֶת-בֶּאֱטִיסט כמו בנוצה לבנה, והפנים הדקים.
החיוורים מקושטים באפן מוזר מאד בחוטם ארוך במידה, שכמעט לא תִאָמֵן,
והיא התנועעה בסקרנות ובפחד הנה והנה.

– "ברוכים הבאים! יום-טוב!" – קרא יעקל השוטה – "אל תתפלאו, שהרחוב
עכשיו ריק ושקט כל-כך. כל אנשינו נמצאים עכשיו בבית-הכנסת. ואתם באים
בשעה הנכונה, כדי לשמוע שם את קריאת-התורה בדבר עקדת-יצחק. אני מכיר
אותה, זהו ספור מעניין, ואילמלא כבר שמעתי אותו שלשים ושלוש פעמים. הייתי
שומע אותו ברצון גם השנה. וזהו ספור חשוב, שהרי אילו שחט אברהם באמת
את יצחק, ולא את האיל * . היו עכשיו יותר אילים ופחות יהודים בעולם". – ויעקל
התחיל לשיר מתוך העויה עליזה עד לשגֶעוֹן את השיר הבא מתוך ההגדה:

"חד גדיא, חד גדיא, דובין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

"ואתא שונרא, ואכלה לגדיא, דובין אבא בתרי זוזי, חד גדיא,

חד גדיא.

"ואתא כלבא, ונשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דובין אבא בתרי זוזי,

חד גדיא, חד גדיא.

"ואתא חוטרא, והכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דובין

אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

* במקור בטעות: Ziegenbock -- שפיר-עזים (המערכת).

“ואתא נורא, ושרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“ואתא מיא, וכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“ואתא תורא, ושתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“ואתא השוחט, ושחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“ואתא מלאך המות, ושחט לשוחט, דשחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“ואתא הקדוש ברוך הוא, ושחט למלאך המות, דשחט לשוחט, דשחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא.

“כן, גברתי היפה” — הוסיף הזמר — יבוא יום ומלאך-המות ישחט את השוחט, וכל דמנו יהא על אדום, כי אל נקמות ה' — — ”

אבל פתאום פשט יעקל השוטה מעליו בכוח את כל הרצינות, שהשתלטה עליו שלא מרצונו, חזר ונכנס לתוך ליצנותו הרגילה והמשיך לדבר בטון בדחני מנסר: “אל תפחדי, גברתי היפה, “כוכבי-החוטם” לא יצער אותך אף במשהו. הוא מסוכן רק לאלקה שנאפר הזקנה. היא נתאהבה בחטמו, אבל הוא גם ראוי לכך. אפו יפה כמגדל הצופה פני-דמשק ונישא כארו בלבנון. מבחוץ הוא נוצץ כזהב-פרוים וכדבש-פירות, ומבפנים הוא רצוף מוסיקה ונעימות. בקיץ הוא פורה, בחורף הוא קפוי, ובקיץ ובחורף מלטפות אותו ידיה הלבנות של אלקה שנאפר. כן, אלקה שנאפר זו נתאהבה בו עד לידי טירוף-החושים. היא מטפלת בו, מפטמת אותו, וכשישמין כל-צרכו, תנשא לו מיד, והרי בהשוואה לזקנתה היא עוד צעירה למדי, ומי שיבוא לפרנקפורט לאחר שלש מאות שנה לא יוכל לראות את השמים מרוב “כוכבי-החוטם”.

— “יעקל השוטה אתה” — אמר הרבי בצחוק — “אני מרגיש דבר זה מתוך דבריך, שמעתי מדברים עליך — הרבה”.

— “כן, כן” — ענה הלה בענוותנות מבדחת — “כן, כן, לכך גורם הפרסום. לעתים קרובות מפורסם אדם בכל רחבי-תבל כשוטה יותר גדול מכפי שידוע

זאת השוטה בעצמו, אף-על-פי-כן אני טורח הרבה כדי להיות שוטה, ואני מקפץ ומתנער כדי שהעכסים יעכסו, אחרים מגיעים לכך ביתר קלות... אבל הגידה-נא לי, רבי, למה-זה אתה נוסע ביום-טוב?"

— "יש לי התנצלות" — השיב הנשאל: — "כתוב בתלמוד: פיקוח-נפש דוחה שבת".

"פיקוח-נפש?" — צעק פתאום כוכב-החייטם הארוך ועשה העויות כמו. מתוך פחד-מות: — פיקוח-נפש! סכנת-נפשות! האנס המתופף, תפוף, תפוף, סכנה! סכנה! האנס המתופף..."

אבל מבחוף קרא האנס המתופף בקולו העבה של בירה: "אלפי חזיונים ורעמים! יקח השד את היהודים: זו הפעם השלישית, שאתה מעורר אותי היום משנת. כוכב-החוטם! אל תעורר את תמתי! אם אני מגיע לידי תמה, הרי אני נהפך לשטן ממש, אז איך מרוכי דרך אשנב-השבכה שבשער, ואז-ישמור כל אחד ואחד את חטמו! — אל תירה! אל תירה! אני — איש יחידי!" — ילל כוכב-החוטם מתוך פחד והצמיד את פניו אל החומה הסמוכה, ונשאר במצב כזה, כשהוא רועד ומתפלל בלחש.

— "אמרו, אמור, מה אירע?" — קרא עכשיו גם יעקל השוטה בכל אותה סקרנות-תפזון, שעוד אז הצטיינו בה יהודי-פראנקפורט.

אבל הרבי נחלץ ממנו והוסיף לעלות עם אשתו ברחוב-היהודים. "הביטי, שרה היפה!" — אמר מתוך גניחה. "כמה לקויה היא הגנתו של ישראל! ידידי-שקר שומרים על שערי מבחוף, ונוטריו מבית הם טפשות ופחד!"

לאט-לאט שוטטו השנים ברחוב הארוך, הריק, שרק פה ושם הציץ לתוכו ראש-נערה פורח מבעד החלון, בה בשעה שהשמש נשתקפה בעליצות של חג בשמשות המצוחצחות, צריך לדעת, שהבתים של הרובע היהודי עוד היו אז חדשים ונאים, גם יותר נמוכים מכפי שהם עכשיו, משום שרק לאחר-כך, כשנתרבו היהודים בפראנקפורט מאד ואף-על-פי-כן אסור היה להם להרחיב את שטח-מגוריהם היו בונים שם תמיד קומה על גבי קומה, מצטופפים כדגי-העפְּינים ומתנוונים משום כך בגוף וברוח. החלק של הרובע היהודי, שנשאר עומד על תלו לאחר הדליקה הגדולה ושנקרא "הסימטה הישנה", אותם בתים גבוהים ושחורים, שבהם עוסק בתגרנות המון טחוב ומתלוצץ — הוא מצבה מעוררת-זוועה מימי-הבינים, בית-הכנסת העתיק אינו קיים עוד; הוא היה פחות מרווח מן העכשווי, שנבנה אחר-כך, לאחר שמגורשי-נירנברג נתקבלו לתוך הקהילה, הוא נמצא יותר צפונה. הרבי לא היה צריך לשאול הרבה על מקומו, עוד מרחוק קלטה אזנו את הקולות המרובים, שהיו טרופים וצווחנים ביותר, בחצר-בית-האלהים נפרד מאשתו, לאחר שנטל את ידיו

על-יד הכאר, שנמצאת שם, הוא נכנס לאותו מדור תחתון של בית-הכנסת, שבו מתפללים הגברים; לעומת זה עלתה שרה היפה במדרגות והגיעה למעלה, לעזרת- הנשים.

מדור עליון זה היה מעין יציע ובו שלש שורות של ספסלי-עץ, שהיו מצובעים בצבע חום-אדמדם, ושעל סומכותיהם מלמעלה נמצא קרש משתלשל, שאפשר היה להרים אותו בנוחיות מרובה, בכדי לשים עליו את סידור-התפלה. הנשים ישבו כאן זו על-יד זו ופטפטו, או עמדו זקופות והתפללו בדבקות; לפעמים גם נגשו אל השבכה הגדולה, שהשתרעה לארכו של הצד המזרחי ושבועד הסרגים הירוקים והדקים שלה אפשר היה להציץ למטה, לתוך המדור התחתון של בית-הכנסת. שם, מאחר עמודי-תפילה גבוהים, עמדו הגברים בגלמותיהם השחורות, כשזקניהם המחוודים משתלשלים ויורדים על פני צווארונם הסלסלה הלבנים שלהם, וראשיהם, שהיו מכוסים בכפות שטוחות, מעוטפים פחות או יותר באריג המרובע, שעל כנפותיו היו הציציות כדת ושהיה עשוי צמר או משי לבן, ופעמים גם היה מקושט ב"עטרה" של זהב.* קירותיו של בית-הכנסת היו מסויידים באופן חדגוני לגמרו, ושום קישוט לא נראה עליהם, מלבד שבכת-הברזל המוזהבת מסביב לבימה המרובעת, שעליה היו מקריאים את פרשיות-התורה, וארון-הקודש, תיבה עשויה במלאכת-מחשבת יקרה, שכפי הנראה, נישאה על-ידי עמודי-שיש בעלי כותרות מפוארות, שמערכת-הפרחים והעלים שלהן התרוממה אל על בנעימות מרובה, והיה מכוסה פרוכת של קטיפה תכולה כעין הדגנה, שעליה היתה רקומה כתובת חסודה בחוטי-זהב, מרגליות ואבני-חן רבגוניות. כאן היה תלוי גר-התמיד, והתרוממה כמו-כן בימה בעלת-שבכה, שעל המסעד שלה נמצאו כל מיני כלים קדושים, ביניהם — מגורת-המקדש בת שבעת-הקנים, ולפניה עמד החזן כשפניו מכוונים לארון-הקודש. וזמרתו נתלנתה, כמו בכלי-נגינה, בקולותיהם של שני עוזריו ה"משוררים", הבאס והדיסקאנט, כי היהודים הרחיקו מבית-תפילתם את כל המוסיקה הקשורה בכלי-נגינה ממש, משום שהם חושבים, ששיר-ההלל לאלהים יש בו עלית-נשמה כשהוא עולה מלבו החם של האדם, משיש בו כשהוא עולה מחלילי-עוגב קרים. שרה היפה שמחה בשמחה ילדותית אמתית, כשהחזן, טנור נפלא, הרים עכשיו את קולו, והנגינות עתיקות-הימים, הרציניות, שהכירה כל כך יפה, לבלבו ועלו בחן צעיר, כמו שלא פיללה מימיה, בה בשעה שהבאס התערב בהן בנהימת הטונים העמוקים, האפלים, לשם ניגוד, ובהפסקות סלסל הדיסקאנט בנועם ובמתק-קול. שרה היפה לא שמעה מימיה זמרה כזו בבית-הכנסת בכרך, משום שדוד לוי, בא-כוחה של הקהלה, מילא שם את תפקידו של החזן, וכשהאיש הזקן

(* הטלית, (המערכת)

והרועד היה רוצה לסלסל בקולו המרוסק, הפועה, כנצרה צעירה, ומתוך התאמצות קשה כזו הניע בקדחתנות את זרועו הרפה והמדולדלת. הרי היה דבר זה מעורר יותר צחוק, משעורר חרדת-קודש.

רגש של נעימות חסודה מעורב בסקרנות נשיח משך את שרה היפה אל השבכה, שבעדה יכלה להציץ למטה. למדור-התחתון, שנקרא בית-הכנסת של הגברים. היא לא ראתה עור מימיה מספר גדול כל-כך של בני-דתה. כמו שראתה כאן, למטה, ונעשה ללבה נעים יותר ויותר להמצא בתוך בני-אדם הרבה כל-כך. שהיו קרובים לה ביותר על-פי המוצא המשותף, ההשקפות והסבל. אבל עוד יותר נרעשה נפשה של האשה בשעה ששלשה גברים זקנים נגשו בחרדת-קודש לפני ארון-הקודש, הפשילו את הפרוכת המברקת, פתחו את הארון והוציאו ממנו בזהירות אותו ספר, שנכתב בקדושה בעצם-ידו של הקדוש-ברוך-הוא ושהיהודים הרבו לסבול כל-כך מתוך שמירה עליו – הרבו לסבול עוני ואיבה. קלון וקמת – עינויי-קדושים במשך אלפי-שנים. ספר זה – מגלת-קלף גדולה – היה עטוף כבן-נסיכים מעיל של קטיפה אדומה רקום בשלל-צבעים; למעלה, על שני יצי-החיים שלו, היו תחובים שני גרתיקי כסף, שבתוכם התנועעו וצלצלו בחן כל מיני רמונים ופעמונים; ומלפניו, על שרשרת-כסף, היו תלויים שלטי-זהב עם אבני-חן מגוונות. החון נטל את הספר. – וכאילו הוא ילד אמת, ילד, שעליו סבלו יסורים גדולים ומשום כך דוקה אוהבים אותו יותר ויותר – נענע אותו בזרועותיו, רקד עמו מופנה לכאן ולכאן, אימץ אותו אל חזהו – ולאחר שנתרגש כולו מחמת מגע שכזה, הרים את קולו בשרי-הודיה מלא תרועה ודבקות עצומה כל-כך, עד שנדמה היה לשרה היפה, כאילו עמודיו של ארון-הקודש מתחילים ללבלב והציצים והעלים הנפלאים של כותרותיו משגשגים ומתרוממים יותר ויותר אל על, וקולותיו של הדיסקאנט נהפכים להמון-זמירים, והתקרה של בית-הכנסת נבקעת על-ידי זמרת-הבאס האדירה, וחדות-האלהים זורמת ויורדת מרקיע-התכלת. זה היה מזמור יפה. העדה חזרה על פסוקי-הסיום כמו במקלה, ואל הבימה שבאמצע-בית-הכנסת צעד החון לאט והספר הקדוש בידו, בה בשעה שגברים ונערים נדחקו בחפזון כדי לנשק את מעיל-הקטיפה שלו, או, לכל הפחות, לנגוע בו. על הבימה הנזכרת פשטו מספר-התורה את מעיל-הקטיפה. כמו כן את העטיפות, שבהן היה מעוטף ושהיו חרותות עליהן אותיות רבגוניות, והחון קרא מתוך ספר-התורה הפתוח באותו לחן מרגן, שבחג-הפסח יש לו סלסול מיוחד לגמרו, את המעשה הלוקח-לב על נסיונו של אברהם.

שרה היפה גרתעה לאחוריה מן השבכה בצניעות, ואשה רחבה, עמוסת-תכשיטים מגיל בינוני ואופי מסביר-פנים מתוך הרחבת-דעת הרשתה לה, מתוך נענוע-ראש אלם, לעיין במחזור שלה. ניכר, שאשה זו לא היתה מלומדת גדולה;

שהרי בשעה שקראה את התפילות לעצמה בלישה, כמו שנוהגות הנשים, שאסור להן להשתתף בזמרה בקול רם, הרגישה שרה היפה, שהיא מבטאת הרבה מלים כפי שעולה על דעתה ועל כמה שורות היא פוסחת בכלל. אבל לאחר רגע נתרוממו ציניה הזכות כמים של האשה הטובה, לאט ומתוך כמיהה, חיוך שטוח גלש על פניה האדומים-הלבנים, כעין התרסינה, ובטון, שהתאמן להיות רך ונוח באדיבותו עד כמה שאפשר, אמרה לשרה היפה: "הוא שר יפה מאד. אבל בהולאנד שמעתי אחרים, ששרו יפה יותר ויותר. את זרה, ואפשר, שאינך יודעת, שהחון הוא מוורמיזה ושרוצים להשאירו כאן, אם יסתפק במשכורת של ארבע מאות זהובים לשנה. הוא אדם חביב, וידיו לקנות פֶּכֶט. אני מחשבת מאד יד יפה. יד יפה מקשטת את האדם כולו!" – כאן שמה האשה הטובה מתוך הנאה-עצמית את ידה, שעדיין היתה יפה באמת, על סומכת-העמוד, ולאחר שרמזה מתוך נענוע-ראש הנני, שאין היא אוהבת, שיפסיקו אותה באמצע-דבוריה, הוסיפה: "המשורר הקטן עדיין הוא ילד ונראה רזה מאד. הבאס הוא מכוער יותר מדאי, והכוכב שלנו אמר פעם חידוד יפה: הבאס הוא טפש יותר גדול מכפי שרגילים לדרוש מבאס! שלשתם טועדים במסעדה שלי, ואפשר, שאינך יודעת, שאני – הנני אֶלְקָה שנאפר!"

שרה היפה הודתה בעד הודעה זו, ובתשובה לכך ספרה לה שוב אלקה שנאפר בפרוטרוט, כיצד היתה פעם באמסטרדאם, כיצד גרם לה יפיה לעמוד בכמה נסיונות של פתוי, כיצד באה לפראנקפורט שלשה ימים לפני הג-השבועות ונישאה לשנאפר, כיצד הלך זה לסוף לעולמו, כיצד אמר על מיטת-המות שלו דברים נוגעים עד הלב, וכמה קשה לבאת-כחה של מסעדה לשמור על ידיה. לפעמים הביטה מן הצד מבט של זלזול, שהיה מכוער, כפי הנראה, לנשים ליצניות צעירות אחדות, שסקרו את תלבשתה, תלבושת זו היתה נְי מתמיהה: מעיל תפוח ורחב הרבה של אֶטְלָס לבן, ועליו רקומות החיות של תיבת-נח מכל המינים בצבעים צווחנים; לסוטה מאריג של זהב כשריון, שרווליה – של קטיפה אדומה עם פסים צהובים, על ראשה – מגבעת גבוהה שלא כדרך הטבע, מסביב לצוארה – צוארון מסולסל אדיר מבד לבן וקשה, וכמו-כן – שרשרת-כסף ועליה היו תלויים ויורדים עד התוזה כל מיני-מטבעות-כסף, קמיעות וחפצים יקרי-מציאות, וביניהם – תמונה גדולה של העיר אמסטרדאם. אבל תלבשתן של שאר הנשים היתה לא פחות מתמיהה והיתה מורכבת כנראה, מתערובת של אפנות מזמנים שונים; וכמה מן הנשים הצעירות, שהיו מכוסות זהב ויהלומים, היו משולות לחנות-צורף נודדת. הן, אמנם, על-פי החוק הותוותה ליהודי-פראנקפורט תלבושת מסוימת, ולהבדיל מן הנוצרים היו חייבים הגברים לשאת טבעות צהובות על גלימותיהם, והנשים – צעיפים מוזקפים עם פסים כחולים על מגבעותיהן, אבל ברובע-היהודים לא הקפידו ביותר על קיומה של פקודת-שלטון זו, והנשים השתדלו שם, ביחוד בימי-חג, ועל אחת כמה בבית-

הכנסת, להתחרות זו בזו עד כמה שאפשר ברוב-הפאר שבתלבשתן, במקצת — כדי לעורר קנאה זו בלבה של זו, ובמקצת גם — כדי להבליט את האמידות ואת הבטיחות הכספית של בעליהן.

בשעה שבבית-הכנסת למטה מקריאים את הפרשיות מתוך ספר-התורה, נוהגים שם שלא לדקדק במנהגי בית-הכנסת. מי-שהוא מרשה לעצמו לשבת ברווחה, ולפעמים הוא גם משוחח בלחש עם שכנו על ענינים חולוניים, או יוצא לחצר, כדי לשאוף אויר צח. נערים קטנים נוטלים להם בינתיים את הרשות לבקר אצל אמותיהם בעזרת-הנשים, וכאן נוהגים בחירות גדולה יותר ויותר כלפי הדרת-הכבוד של בית-הכנסת: כאן מפטפטים, מדברים לשון-הרע, צוחקים, וכפי שנהוג בכל מקום ומקום — מתלוצצות הנשים הצעירות על הזקנות, והללו שוב קובלות על קלות-דעתו של הנוער ועל הזמנים שהולכים ומתקלקלים. ואולם כשם שבבית-הכנסת של פראנקפורט מלמטה היה חזן, כך היתה במדור-העליון "חזנית" ללשון-הרע. זו היתה הינדכן רייס, אשה שטוחה וירקרקת. שתמיד היתה מתנבאת לאסונות ותמיד היתה נושאת ספור-שערוריה על לשונה. מטרה רגילה לחיצי-דבריה השנונים שימשה אלקה שנאפר העלובה. היא ידעה לתקות באופן מצחיק מאד את העויותיה של זו, שהיה בהן משום אצילות מדומה. וכמו כן — את הנימוסיות, שיש בה משום כליון-גפשו, שבה היא מקבלת את אותות-ההערצה הליצניים של הנוער.

"ודאי יודעות אתן" — קראה עכשיו הינדכן רייס — "אלקה שנאפר זו אמרה אתמול: אילמלא הייתי יפה וחכמה ואהובה, לא הייתי רוצה להיות בעולם!"

כאן נשמע חיך קולני קצת ואלקה שנאפר, שעמדה בקירוב-מקום והרגישה, שהנשים מחייכות על חשבונה, הרימה את עיניה בהבעת-בוז וכספית-פאר גאָה שטה למקום יותר מרוחק. פייגֶלֶה אוקס, אשה סגלגולת וטפשה במקצת, העירה מתוך רחמנות, שאלקה שנאפר זו היא אמנם, מתכבדת ולא-חכמת, אבל היא אשת-חיל ועושה הרבה טובות לאנשים זקוקים לכך.

— "ביחוד לכוכב-החוטם" — שרקה הינדכן רייס. וכולם, שידעו את היחס האינטימי, הרימו את קולן בצחוק יותר רם.

— "ודאי, יודעות אתן" — הוסיפה הינדכן בארסיות — "כוכב-החוטם" גם ישן עכשיו בביתה של אלקה שנאפר. אבל אתן רואות — שם למטה — עוֹדָה זיסכן פלירסהיים את הענק, שמשכן דניאל פליש אצל בעלה; אשה-פליש מתרגזת... עכשיו היא מדברת עם פלירסהיים... בכמה ידידות לוחצת זו את ידה של זו! והרי הן שונאות זו את זו כמדין ומואב! בכמה אהבה הן מחייכות זו לזו! לכל הפחות, אל תלולֶגֶה זו את זו מחמת חבה יתירה! אני רוצה להקשיב לשיחה!"

והנה התגנבה אליהן הינדכן רייס כחיה במארב ושמעה. ששתי הנשים מתאוננות זו לפני זו מתוך השתתפות-בצער הדדית. כמה טרחו ויגעו בשבוע שעבר כדי לנקות את בתיהן ולמרק את כלי-המטבח. מכיון שזוהי חובה לפני חג-הפסח כדי שלא ישאר אף פירור אחד חמץ דבק אליהם. שתי הנשים שוחחו ביניהן גם על הטורח המרובה בשעת אפית-המצות. לפליש היו עוד קובלנות מיוחדות: היא סבלה עגמת-נפש הרבה במאפיה של הקהילה מפני שלפי ההגדרה זכתה להגיע לאפית-המצות רק בימים האחרונים, בערב-פסח*, ורק בשעה מאוחרת אחר הצהריים; חנה הזקנה לקחה את הכצק באופן גרוע מאד, הקשחתה גלגלו במערכיתהן את העיסה עד שהיא נעשתה דקה יותר מדאי, מחצית-המצות נשרפה בתנור, וחץ מזה ירד גשם חזק כל-כך, עד שגג-הקרשים של המאפיה דלף, והן הוכרחו לעבוד שם עד שעה מאוחרת בלילה, כשהן רטובות ויגעות.

— "ובזה, פלירסהיים חביבתי", הוסיפה פליש מתוך ידידות של רתיון. שלא היתה כנה בשום אופן — "בזה את היית אשמה במקצת, משום שלא שלחת לי את אָנשיך לעזור לי באפיה".

"אה, סליחה" — השיבה השניה — "אנשי היו טרודים ביותר, היה הכרח לארוז את הסחורות לירידי, יש לנו עכשיו עבודה יותר מדאי, בעלי..."
— "אני יודעת", — נכנסה פליש לתוך דבריה בטון חריף ונחפז — "אני יודעת, יש לכם הרבה עבודה, הרבה משכונות ועסקים טובים, וענקי-צוואר".
כבר עמדה מלה ארסית להפלט מבין שפתותיה של המדברת — וכבר נעשתה פלירסהיים אדומה כסרטן — והנה פתאם צווחה הינדכן רייס בקול: "בשם אלהים, האשה הזרה שוכבת וגוססת... מים! מים!".

שרה היפה שכבה מתעלפת, חיורת כמות, ומסביבה נדחק נחיל של נשים טרדני ומילל. האחת החזיקה בראשה, השניה אחזה בזרועה; נשים זקנות אחדות התיזו עליה מים מן הכוסות, שהיו תלויות מאחורי עמודיהן, לצרכים של נטילת-ידיים, במקרה אם תגענה בבשרן; אחרות החזיקו מתחת לחטמה של המתעלפת לימון ישן, שקקפולים היו נעוצים לתוכו ושנשאר עוד מיום-הצום האחרון, שבו שימש להֶרְתָּה, כסגולה לחיזוק-העצבים. סוף-סוף פקחה שרה היפה את עיניה כשהיא עיפה ויגעה וגונחת ממעמקי-לבה, והודתה במבטים אלמים על הדאגה טובת-הלב. אבל עכשיו פתחו למטה בחגיגיות בתפילת שמונה-עשרה, שאסור להחמיץ אותה, — והנשים הטרדניות מיהרו לחזור למקומותיהן, והתפללו אותה תפלה כחוק כשהן מעומדות ופניהן מכוונים כלפי מזרח, — אותו צד, ששם נמצאת

* הכוונה כאן, כנראה, סמוך לערב-פסח, שהרי להלן נאמר, שאפו את המצות עד שעה מאוחרת

בלילה, — מה שאי-אפשר בערב-פסח ממש (המערכת).

ירושלים. פייגלה אוקס, אלקה שנאמר והינדכן רייס הרבו יותר מכולן לשהות על-ידה של שרה; השתים הראשונות הציצו בכל לב את שרותן, וזו האחרונה, לאחר שהקרה ודרשה אותה כמה פעמים, למה היא התעלפה באופן פתאומי כל-כך? אבל להתעלפותה של שרה היפה היתה סבה מיוחדת. יש מנהג בבית-הכנסת, שמי שניצל מסכנה גדולה עולה על הבמה לאחר קריאת-התורה ומודה להשגחה האלהית על הצלתו*. כשקם ר' אברהם לברך ברכה זו בבית-הכנסת למטה, ושרה היפה הכירה את קולו של בעלה, הרגישה, שהנעימה שלו עוברת לאט-לאט ללחש העגום של אזכרת-נשמות, היא שמעה את שמותיהם של ידידיה וקרוביה כשהם מלווים באותו כינוי-לואי, שנותנים לנפטרים** ; והתקוה האחרונה נעלמה מנפשה של שרה היפה, ונשמתה נקרעה לקרעים מתוך ודאות, שידידיה וקרוביה נרצחו באמת, שבת-אחיה הקטנה מתה, שגם בנות-דודתה, בלומכן ופייגלכן, מתו. גם גוטשאלק הקטן מת, כולם — כולם נרצחו ומתו! מתוך הכאב שבידיעה זו כמעט פרחה נשמתה, אלא שהתעלפות מיטיבה להשתפכה על חושיה.

III

כשירדה שרה היפה לחצר בית-הכנסת לאחר סיום-התפילה, עמד שם הרבי וחכה לאשתו. הוא נענה לה בראשו בפנים שמחים ולינות אותה החוצה, אל הרחוב, שהשקט הקודם נעלם ממנו לגמרי, ואפשר היה לראות שם המון-אנשים רועש. אנשים מגודלי-זקן במעילים שחורים, כגלי-נמלים; נשים הדורות ולבושות-פאר מרחפות הנה והנה כחיפושיות-זהב; נערים לבושים בגדים חדשים, שנשאו את המחזוריים אחר הזקנים; נערות צעירות, שקפצו מן הבתים לקראת הוריהן, מכיון שאין להן ללכת לבית-הכנסת, הרכינו לפניהם את ראשיהן המתולתלים, כדי לקבל את הברכה. כולם עליוזים ושמחים, מטיילים ברחוב הנה והנה, מתוך הרגשת-נועם קודמת של ארוחת-צהרים טובה, שריחה הנעים כבר העלה את הרוק בפיות כשהוא נודף מן הסירים השחורים, המסומנים בגיר, שהוצאו זה עכשיו מתוך התנור הגדול של הקהילה.

בתוך תוהו-ובוהו זה אפשר היה להרגיש ביחוד בדמותו של אביר ספרדי, שעל קווי-פניו הצעירים היה טבוע אותו חיזורון מקסים, שהגשים רגילות ליחס אותו לאהבה נכזבה, והגברים, להיפך—לאהבה מאושרת. הילוכו היה, אמנם, אדיש ורשלני, ואף-על-פי-כן היה בו משהו מן התנניות המלאכותית; נוצות-הכובע שלו התנועעו יותר מחמת הנדנוד האצילי של הראש משהתנועעו מחמת נשיבת-הרות;

(* מברך ברכת-הגומל (המערכת).

(** הכוונה היא, כנראה, למלים "זילי", אף אם אינן מצויות באזכרת-נשמות (המערכת).

יותר מן המידה צלצלו דרבונות-הזהב שלו ותלי-הרבו, שאחו, כפי הנראה, בידו ושהידיית שלה נצנצה באבניה הטובות מבעד לגלימת-הפרשים הלבנה. שעטפה את אבריו הזקופים ברשלנות מדומה ואף-על-פי-כן העידה על הקפדה מדוקדקת בנוגע לצורת-הקפולים. הוא התקרב פעם בפעם אל הנשים העוברות לפניו. במקצת – מתוך סקרנות ובמקצת – מתוך הבעת-פנים של מומחה, התבונן בפניהן מתוך שקט-נפשי גמור, האריך בהתכוננות זו, בשעה שהפנים היו כדאים לטורח זה, גם השמיע בפני כמה ילדות חביבות מחמאות חטופות אחדות, וצעד הלאה בלא דאגה, בלא שהמתין להשפעת-דבריו. מסביב לשרה היפה כבר חזר כמה פעמים, בכל פעם היה נרתע לאחוריו בפני מבטה הגוזר, או גם בפני ארשת-פניו המחייכת והרוזית של בעלה. אבל לסוף פשט מעליו מתוך גאווה כל מבוכה שבביישנות, התנצב על דרכם בהעזה, ומתוך בטחון טרוני ובטון מתקתק נשא את הנאום הבא:

— “סניורה, אני נשבע! שמעי, סניורה, אני נשבע! בשושנים של שתי הקאשטיליות, בִּיקִינְתוֹנִים של אראגון ובפרחי-הרמונים של אנדאלוסיה! בשמש, ששופכת את אורה על כל ספרד, על כל פרחיה, בצליה, נזידי-עדשיה, יערותיה, הריה, פְּרִדְיָה, שעירי-עִיָה והנוצרים-הישנים שלה! בשם פרוכת-הרקיע, שהשמש אינה אלא ציצית-זהב שלה! ובשם אלהים היושב על רקיע זה והוגה יומם ולילה בבריאה חדשה של נשים נתמדות... נשבע אני, סניורה, שאת היפה בנשים, שראיתי בגרמניה, ואם יש ברצונך לקבל את שרותי, הריני מבקש ממך לגמול לי את החסד. היקר והזכות – להרשות לי להקרא בשם האביר שלך וללבוש את צְבָעֶיךָ בקלון וברצינותו.”

כאב מתוך הסתמקות חלף על פניה של שרה היפה, ומתוך מבט, שמסוגל להשפיע באופן דוקר ביותר מפני שהעינים השולחות אותו הן רכות ביותר, ובטון, שהוא מצמיית ביותר מפני שהקול הוא רך ורועד, – השיבה האשה, שנפגעה עד מעמקי-נפשה:

— “אדוני האציל! אם ברצונך להיות האביר שלי, הרי חייב אתה להלחם בעמים שלמים, ובמלחמה זו אפשר לזכות בתודה מועטת ובכבוד מועט עוד יותר! ואם ברצונך גם ללבוש את צְבָעֶיךָ, הרי חייב אתה לתפור טבעות צהובות על גלימתך, או לקשור לך מחגורת בעלת פסים כחולים; כי אלה הם צבעי, הצבעים של ביתי, של הבית, ששמו ישראל, ושהוא אומלל מאד, ושהוא נתון ללעג וקלס בחוצות על-ידי בני-האושר ו”.

אודם-ארגמן פתאומי כיסה את לחייו של הספרדי, מבוכה אין-סופית קווצה את כל קוי-פניו, וכמעט בגמגום אמר:

— “סניורה... לא הבינות אותי... בדיחה תמימה... אבל באלהים, לא לעג, לא לעג לישראל... אני עצמי מוצאי מבית-ישראל... אבי-אבי היה יהודי, אפשר, שגם אבי...”

— יזוהי ודאות גמורה, סניור, שדורך הוא יהודי — נכנס פתאום לתוך דבריו הרבי, שהתבונן בשקט במחזה זה, והוסיף מתוך מבט עליו ומקנָטר: "ואני עצמי מוכן לערוב, שדון יצחק אברבנאל, בן-אחיו של הרבי הגדול, יצא ממיטב-דמו של ישראל, אם אין הוא גם נצר מגזע-המלוכה של דוד!"

כאן צלצל תלי-החרב תחת גלימתו של הספרדי, לחייו חזרו והחווירו עד ללובן האפור ביותר, על שפתו העליונה פרכס מעין לעג, שמתאבק במכאוב, מתוך עיניו גיחך בעקימת-פנים המות הזועם ביותר, ובטון, שנשתנה לגמרו, קר כקרח וחוחך, אמר:

— סניור רבי! אתה מכיר אותי, אם כן, אתה יודע, מי אני, ואם יודע השועל, שאני שייך לצאצאי-האריות, הרי יזָהר ולא יעמיד בסכנת-מות את זקנו, זקן-השועל, ולא יעורר את חמתי! כיצד רוצה השועל לשפוט את הארי? רק מי שמרגיש כארי, יכול להבין את חולשותיו."

"הוי, אני מבין דבר זה יפה", — השיב הרבי, ורצינות דוויה הקדירה את מצחו — "אני מבין דבר זה יפה, כיצד פושט הלבאי הגאה מתוך גאווה את פְרֹת־הנסיכים שלו ומתחפש בשריון-הקשקשים המגוון של התְמָסָה, משום שזוהי האפנה — להיות תמסח בוכה, ערום, זולל! אבל, אם הארי מתכחש, מה יעשו קטני-החיות? אבל הזהר, דון יצחק, לא נוצרת בשביל היסוד של התמסח, המים — (אתה יודע בוודאי, על מה אני מדבר) הם אסונך, וסופך לטבוע. לא במים מלכותך; החלשה שבִּשְׂמָכִים * עלולה לחיות שם יותר ממלך-היער. עדיין יודע אתה, כיצד רצתה שבולת-הטאגו לבלוע אותך..."

דון יצחק נפל פתאום על צוארו של הרבי כשהוא פורץ בצחוק רם, סגר את פיו בנשיקות, קפץ למעלה מרוב שמחה כשהוא מצלצל בדרבנותיו, עד שנבהלו היהודים העוברים, וקרא בטון שלו, העליו והלבבי מטבעו:

— "אכן, אתה הוא אברהם מבכרך! וזו היתה הלצה טובה, וחוך מזה גם שרות ידידותית כשקפצת בטולידו מגשר-אלקאנטארה אל המים ואחות בציצית-ראשו של ידיך, שידע לשתות יותר משידע לשחות, ומשיק אותו אל היבשה! קרוב הייתי לערוך חקירות יסודיות מאד בשאלה: אם אפשר באמת למצוא גרגירי-זהב על קרקעו של הטאגו, ואם צדקו הרומיים, שקראו לו נהר-הזהב, אומר אני לך, שעוד היום אני מצטנן אך ורק כשאני נזכר באותו טיול במים."

וכשדבר את הדברים האלה עשה הספרדי תנועה כאילו יש ברצונו לנער מעליו טפות-מים, שנתלו בו, אבל פניו של הרבי געשו עליוזים לגמדם. הוא לחץ את ידידו כמה פעמים, ובכל פעם אמר: "אני שמח!"

* שקך — Forelle — הדג הירוע (המערכת).

“וגם אני שמחתי – אמר הלה – “זה שבע שנים לא ראינו זה את זה בשעת-פרידתנו הייתי עוד פרח צעיר לגמרי, ואתה – אתה כבר היית מיושב ורצין כל-כך, אבל מה היה גורלה של הדוגינה היפה, שעלתה לך אז בגניחות מרובות כל-כך, בגניחות קצובות בחרוזים, שהיית מלווה בצלילי-הנבל...”

“הס, הס! הדוגינה מקשקשת לנו, היא אשתי, ואתה בעצמך נתת לה היום דוגמה של טעמך ושל כשרון-השירה שלך...”

בלא שנשתחרר מהשפעתה של המבוכה הסודמת בִּרְךְּ הספרדי את האשה היפה, שעכשיו הביעה מתוך טוב-לב נאה את צערה על שהעציבה על-ידי הבעת אי-רצון את ידיד-בעלה.

– “אח, סיניורה”, – השיב דון יצחק, – “מי ששלה יד אוילית לקראת שושנה, אסור לו להתאונן על שפצעו אותו החוחים! כשכוכב-הערב משתקף בזהרורי-זהבו ב”זרם הכחול”...”

– “אני מבקש אותך בשם-אלהים” – הפסיקו הרבי – “חדלנו... אם נמתין עד שכוכב-הערב ישתקף בזהרורי-זהבו בזרם הכחול הרי תמות אשתי ברעב; היא לא אכלה כלום מאתמול וסבלה מאז הרבה אסונות ויסורים”.

– “אם כן, ברצוני להוליך אתכם למסעדה המשובחת ביותר בישראל” – קרא דון יצחק – “לביתה של אלקה שנאפר ירידתי, שנמצא סמוך לכאן, כבר אני מריח את הריח הנחמד שלה, כלומר – של המסעדה, הוי, אילו ידעת, אברהם, כמה מדבר ריח-ניחוח זה אל לבי! הוא הוא שמושך אותי לעתים קרובות כל-כך, מיום שאני שווה בעיר זו, אל אהלי-יעקב, המגע והמשא עם עם-אלהים אינו אהוב עלי בדרך כלל, ובאמת, לא כדי להתפלל כאן, אלא כדי לאכול, מבקר אני ברחוב היהודים...”

– “לא אהבנו אותנו מימך, דון יצחק...” – “כן”, – המשיך הספרדי – “אוהב אני את המטבח שלכם הרבה יותר משאני אוהב את אמונתכם; חסרה היא את המיץ המתאים, אתכם עצמכם לא יכולתי אף פעם לעכל כהוגן. אפילו בשנותיכם הטובות ביותר, אפילו תחת ממשלתו של דוד אבי-אבי, שהיה מלך על יהודה וישראל, לא הייתי יכול להשאר ביניכם, ובוודאי הייתי נמלט פעם, בבוקר השכם, ממצודת ציון ונודד לכנען או לבבל, במקום שחדות-החיים הִמְתָּה וגעשה במקדש-הָאֱלִים...”

– “אתה מחרף, יצחק, את האל האחד” – לחש הרבי בקדרות – “אתה גרוע הרבה מנוצרי, אתה עובד-אלילים, עובד כוכבים ומזלות...”

– “כן, אני עובד-אלילים, וכשם שלְרָא לי העברים הצנומים, מחוסרי-החדווה, כך שנואים עלי הנצרנים העגומים, שואפי-הסיגופים, האם הקדושה שלנו מצידון,

עשתורת הקדושה. תואיל לסלוח לי על שאני כורע ברך ומתפלל לפני אמו מרובת-
 היסורים של הצלוב... רק ברכי ולשוני נשבעות למות. לבי נשאר נאמן לחיים!...
 – אבל, אל תסתכל בי במבט חמוץ כזה – המשיך הספרדי בדבריו כשראה,
 שהדברים, כפי הנראה, שקחו את הרבי במידה מועטת מאד – אל תסתכל בי
 בבוז. חטמי לא בגד. כשהוליך אותי המקרה פעם אחת בשעת-צהריים לרחוב הזה,
 והריתות ממטבחייהם של היהודים, שידועים לי היטב, עלו באפי – תקפוני אותם
 הגעגועים, שהרגישו אבותינו כשנזכרו בסירי-הבשר במצרים; זכרונות-נוער ריקנים
 עלו בי; שוב ראיתי בעיני-רוחי את השיבוטית עם מיץ-הצימוקים החום, שידעה
 דודתי להכין באופן מענג כליכך בשביל ליל-השבת; שוב ראיתי את בשר-הקבש
 השלוק בשום וצנונית, שאפשר על-ידו להחיות מתים, ואת המרק עם הפופלות
 החולמות, שצפות על פניו... ונפשי התמוגגה, כלחן של זמיר שהתאהב, ומאז אוכל
 אני במסעדה של ידידתי, דוניה אלקה שנאפרו!.

בינתיים הגיעו למסעדה זו, אלקה שנאפר בכבודה ובעצמה עמדה על פתח
 ביתה כשהיא מברכת בידיות את מבקרי-היריד, שנדחקו פנימה מתוך רעב.
 מאחריה עמד "כוכב-החוטם" הארוך, כשהוא משרבב את ראשו מעל כתפה, והסתכל
 מתוך סקרנות פחדנית בבאים. בגאון-אצילים מופרוז התקרב דון יצחק לבעלת-
 האכסניה שלנו, שהשיבה על קידותיו העמוקות והערמומיות בכריעות-נימוס בלא
 סוף; אז הסיר את הקפיה מידו הימנית, עטף אותה בקצה-גלימתו, אחז בה את
 ידה של אלקה שנאפר, העביר אותה לאט על שערותיה של פאת-שפמו ואמר:
 "סניורה", עיניך מתחרות בלהט-השמש! אבל, אם הביצים, בה במידה
 שהן מרבות להתבשל, הן מתקשות יותר ויותר, הרי לבי הולך ומתרכך בה במידה
 שהוא מרבה להתבשל בקרני-השלהבת של עיניך! מתוך חלמון-לבי מרחף ועולה
 האל אמור בעל-הכנפים ומחפש לו קן-סתר בחוץ... חוזה זה, סניורה, למה
 אמשילהו? – אין בכל הבריאה הרחבה אף פרה, אף פרי, שידמה לו! צמח זה
 הוא יחיד במינו. אף אם הסערה משרת את עלי-ההודים הרכים ביותר, הרי לפף
 הוא ורד-חורף, שעומד בפני כל הרוחות! אף אם הלימון החמוץ, כשהוא הולך ומזקין,
 הרי הוא נעשה צהוב ומקומט יותר ויותר, הרי חנף מתחרה בצבעו וברכותו
 במתוקה שבקשטות*. הוי, סניורה, אם אמנם העיר אמסטרדאם היא יפה כל כך,
 כפי שספרת לי אתמול ושלשום ובכל יום ויום, הרי הקרקע, שעליו היא נחה, יפה
 ממנה פי אלף..."

האביר אמר את המלות האחרונות הללו מתוך מבוכה מעושה, ועיניו פיזלו
 מתוך כמיהה כלפי התמונה הגדולה, שהיתה תלויה על צווארה של אלקה שנאפר:

(* קשטה – Ananas (המערכת).

“כוכב-החוטם” הציץ מלמעלה למטה בעינים מקפשות, והחזה, שנתפזרו לו שבחים, בא לידי תנועה והכה גלים עד כדי כך, שהעיר אמסטרדאם התנוודדה הנה והנה.

“אח!” — נאנחה אַלקה שנאכר. גדולה צָדקות מיופי. מה תועלת יש לי ביופי? — נעורי עוברים, ומיום שמת שנאפר — לכל הפחות, היו לו ידים יפות — מה תועלת יש לי כאן ביופי?”

וכאן נאנחה שוב, וכהד, כמעט בלתי-נשמע, נאנח “כוכב-החוטם” מאחריה. — “מה תועלת יש לך ביופי” — קרא דון יצחק — “אוי, דוניה אַלקה שנאפר, אל תחטאי להסדו של הטבע היוצר! אל תזלולי במתנותיו היקרות ביותר! הוא עלול להתנקם באכזריות. עינים מביאות-אושר אלו עלולות ליהפך לרכות-עששות, שפתים נאות אלו עלולות ליהפך לשטוחות עד כדי בחילה, גוף צנוע וצמא-אהבה זה עלול ליהפך לתבית של חלב כבדת-תנועה, העיר אמסטרדאם עלולה לנוח על גבי ביצה מעופשת —”

וכך תיאר פרק אחר פרק את מראָה של אַלקה שנאפר בהווה, עד שמצב-רוח של חרדה מוזרה תקף את האשה העלובה, והיא שאפה להתחמק מדבריו הקאוימים של האביר. באותו רגע שמחה משנה-שמחה כשראתה את שרה היפה ויכלה לשאול בהתעניינות יתרה, אם כבר שבה לאיתנה מהתעלפותה לגמרה, ובאותה שעה נכנסה בחפזון לתוך שיחה נלהבת. שבה הראתה את אצילותה המזויפת ואת טוב-לבה האמתי וספרה את הספור הפאטאלי, שהיה בו יותר מן האריכות משהיה בו מן הפקחות, כיצד היא עצמה כמעט שהתעלפה כשהגיעה ב”סַרְקֶשִׁיט” * לאמסטרדאם כשהיא זרה שם לגמרה, ונושא-המלתחה שלה, בן-הבליעל, הכניס אותה לא לאכסניה הגונה, אלא לבית-זימה מחוצף, והיא הרגישה בדבר מיד על-פי סביאת-היין-השרוף המרובה ועל-פי ההצעות הבלתי-מוסריות... והיא היתה מתעלפת באמת, כאמור, אילו היתה מעיזה במשך ששת השבועות, שבילתה בבית מסוכן זה, לעצום את עיניה רק לרגע אחד.”

“בגלל צניעותי” — הוסיפה — “אסור היה לי להעזו כך. וכל זה אירע לי מחמת יפיי. אבל היופי עובר והצניעות נשארת.”

דון יצחק כבר היה מוכן להאיר ברוח של בקורת על פרטיו של מאורע זה, אבל לאשרם יצא מן הבית אהרון הַיִן־שְׁקוּה הפוזל מהומבורג-על-נהר-לאהן, כשהמפית הלבנה בפיו וקבל בתרעומת, שהמרק כבר הוגש מזמן והאורחים יושבים אל השולחן ובעלת-הבית חסרה —

(הסיום והפרקים הבאים הלכו לאבוד שלא באשמתו של המחבר).

תרגם מגרמנית י. ייבין

* ספינה מקורה, במשכת על-ידי סוסים, שהיו משתמשים בה בתעלות ההולאנדיות (המשרכת).